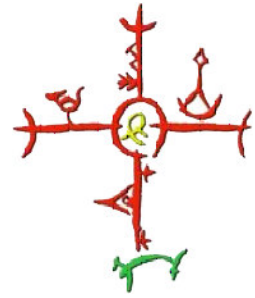

Norgga Sámiid Riikkasearvvi biraspolitihkalaš prográmma

Norgga Sámiid Riikkasearvi áigu ovddidit dásseárvvu, oktiigullelašvuoda ja ráfálaš ovttaseallima olbmuid ja álbmotjoavkkuid gaskkas ja árvvu olbmo luonddu sorjjasvuhtii.¹

Birashástalus lea min buohkaid stuorimus oktasaš hástalus. Norgga Sámiid Riikkasearvi cealká eamiálbmogat eai leat sivalaččat negatiivva dáhpáhusaide mat uhkidit min oktasaš boahhteáiggi. Muhto arktalaš eamiálbmogiidda dattege čuohcá eanemus go jienat suddet ja birasnuppástusat bággejit rievdadit eallinlági.

Boahttevaš buolvvat šaddet birasmirkkuiguin birget ja oaidnit movt mirkkot váikkuhit olbmo biologijai ja lundui mas mii eallit. Birasmirkkot čoggot hearckes arktalaš lundui ja eallit borret mirkkuid ja dat bohtet olbmuide. Biologalaš valljivuohta ja luonddu balánsa sáhtta billehuvvot. Mii leat riggát ja mis leat resurssat ja danne mii lea geatnegahtton hehttegoahit billistemiid. Norgga Sámiid Riikkasearvi oaidná áibbas dárbbaslažžan searvat birasgáhttenbargui ja leat fárus hehttemin dálá olbmuid eallinvuogi billisteames luonddu gierdannávcca.

Dán prográmmas Norgga Sámiid Riikkasearvi dohkkeha ahte birasnuppásteapmi leat olbmuid sivva. Olbmot leat loaktimin luondu resurssaid ja areálaid ja luottahuhttimin biologalaš valljivuođa ja billisteamen boahttevaš buolvvaid ovddas. Norgga Sámiid Riikkasearvvi áigu bargat dan ala ahte buot eatnama ealibiin livččii vejolašvuolta birget boahhteáiggis. Norgga Sámiid Riikkasearvi dohkkeha ahte olles servodat ferte leat fárus birasbarggus, ja olles servodat ferte leat mielas nuppástuhttit eallindábiid gádjun dihte luonddu gierdannávcca.

Dát oasis leat dán pláνας:

1. Luonddugáhtten ja birassuddjen ja biodiversitehta gáhtten
2. Dálkkádatnuppástumiid doaimaplána
3. Gierdannávccalaš sámi servodagat

¹ NSR ulbmilparagráfa

Luonddugáhtten ja birassuddjen ja biodiversitehta gáhtten

WWF fuomášii jagis 2005 Norggas ealibiid valljivuohta unnon 30% mañemuš 30 jagi. Rukses listtus leat 4 000 ealibiid šlájat mat leat jávkamin. Gáranasruitu lea leavvan, njuorjjut leat dievva vuona, ja guolástan leat menddo ollu ja sámi servodat lea šaddan gillát. Luossadávddat leat leavvan ja birasmirkkot čoggot ealibiidda ja olbmuide. Čižžemielkkis lea gávdnon ollu birasmirkko arktalaš guovllus. Lullisámiid bohccobierggus lei radioaktivitehta mañjá Tsjernobyl-lihkohisvuoha ja dat lea garrasit váikkuhan lullisámi boazodollui. Dakkár dáhpáhusat leat ollu.

1. Norgga Sámiid Riikkasearvvi riikkačoahkkin vuoraha dáid doaimmaid gáhttet luonddu ja suddjet birasbillistemiid vuostá:

Norgga Sámiid Riikkasearvi áigu:

- nannet sámiid vejolašvuoda searvat daidda orgánaide mas báikkálaš, riikkadási ja riikkaidgaskasaš birasáššit mearriduvvojit
- nannet sámiid dálkkádat- ja birasvihtanuššan barggu vai sámit muitalivčče sin máhtu birra ja čilgešedje movt Sámis hálddašit luonddu resurssaid
- nannet sámi luonddugeavaheami ja resurssahálddašeami dakko bokte ahte mii loktet máhtolašvuoda ja mii searvat servodatdigaštallamii NSR barggu bokte Sámedikkis ja Sámerádis
- lágídit seminára birasgažaldagaid ja heivehanstrategiijaid birra 2008-2012
- álggahit oahpahusrieggáid iežamet organisašuvnnas, birasáššiid ja ekologalaš gierdannávccalaš hálddašeami birra ovttas SOLain. Fáddá sáhtta leat heivehanstrategiijaid dieđut, ekologalaččat gierdannávccalaš hálddašeapmi ja vuorasolbmuid árbevirolaš máhttu
- divaštallat movt min iežamet servodat geavaha resurssaid dainna ulbmiliin ahte livččii gierdannávccalaš geavaheapmi. Digaštallat sisabahkkemiid, ii-ođasmahtti resurssaid, mohtorfievrruid, luonddu mánggašlájatvuoda, nuoskkideamit ja mirkkoluvvamat, loaktin ja ollu eará
- ráhkadit organisašuvnna birasplána mii gárvvistuvvo
- oččodit Sámediggái govttolaš ja heivvolaš biraspolitihka mas leat sámi oainnut
- vuoruhit birasdimenšuvnna Sámerádis ja riikkaidgaskas forain

Norgga Sámiid Riikkasearvi ávžžuha Sámedikki:

- fuolahit sámiide gieldivjejolašvuoda vai ožžot dieđuid ja ovddalgihtii sáhttet caggat ii-ođasmahtti resurssaid loaktimiid
- vuoruhit biras- ja dálkkádatdutkan ja oahpahusa
- vuoruhit árbevirolaš máhtu gaskkusteami politihkas
- bearráigeahččat ahte buot mearrádušat váldet vuhtii biras- ja dálkkádatgažaldagaid
- fuolahit ođđamállet servodaga ovdánandárbuid, almmá bilitkeahhtá boahttevaš buolvvaid eallinvejolašvuodaid.
- ráhkadit sámi birasprográmma mii čilge hearkkes guovllu ja vejolaš heivehanstrategiijaid, mas deattuhuvvojit ekologalaš gierdannávccalaš geavaheapmi ja árbevirolaš máhttu
- bearráigeahččat ahte Sámediggi ieš bidjá birasgáibádusaid iežas doaimmaide ja oažžu “miljøfyrtårn” sertifiserema
- váldit birasássiid fárrui buot šiehtadusaide, earret eará ovttasbargo-soahpamušaide mat Sámedikkis leat fylkkasuohkaniin, ja konsultašuvnnain mat leat eiseválddiin
- fuolahit divaštallamiid mas sáhtta gažadit iežamet servodaga resursageavaheami vai livččii gierdannávccalaš geavaheapmi boahtteáigái. Gažadit sisabáhkemiid, ođđa ealáhusaid mat geavahit ii-ođasmahtti resurssaid, mohtorfievrogeavaheami, luonddu mánggašlájatvuoda ja mirkkoluvvama, resursaloaktima ja eará
- fuolahit ahte Finnmárkkuopmodagas lea birasgáhttenjurddašeapmi vuodđun iežaset barggus

Norgga Sámiid Riikkasearvi ávžžuha Norgga eiseválddiid:

- dohkkehit sámiid vuoigatvuoda iešmearrideapmái ja fuolahit sámi váikkuhusa birasássiin
- addit eamiálbmogiidda lasi iešmearrideami vai ožžot návccaid, sihke ruđalaš návccaid ja ođđa máhtu, searvat boahtteáiggi gádjunbargui
- dohkkehit ahte Norgga oljo- ja gássariggodat geatnegahtta geavahit resurssaid čoavdit energijasuorggi gierdannávccalašvuoda hástalusaid
- dohkkehit ahte birasgažaldat lea viidát go CO2 ja kvohtaoastin ja fuomášit ahte birasgažaldaga ferte áibbas eará láhkái geahččat
- dohkkehit ahte teknologiija ii nagot okto hehttet birasbillisteami
- dohkkehit ahte ferte bidjat eallinvejolašvuodaid ja birrasa ovddabeallái dienasvejolašvuodaid
- lasihit máhtolašvuoda ja juohkit dieđuid daid mirkkuid birra mat leat čoggon árbevirolaš borramušaide
- hehttegoahtit birasmirkkuid čoggomis ealibiidda ja olbmuide

Dálkkádatnuppástumiid doaibmaplána

ON raporttat leat mañemus jagiid cealkán seammá go Arktalaš ráđi birasraporta 2004. Birasraporttat dokumenterejit ahte lasi klimagássat váikkuhit buot eallimii olles eatnamis. Globála servodat hástala maiddá sámiid, earret eará dálkkádaga ektui. Sámi servodat ferte jámma digaštallat birasássiid ja čuovvut mielde ja oahppat.

2. Norgga Sámiid Riikkasearvvi riikkačoahkkin áigu vuoruhit dáid doaimmaid vai dálkkádatnuppásteami eai šattaše nu ollu:

Norgga Sámiid Riikkasearvi áigu:

- čoahkkinastit telefovnna bokte ja eará teknologija bokte
- oastit biraskvohtaid girdiin mátkkoštettiin
- váldit vuhtii biras- ja dálkkádatáššiid buot mearrádusain
- oččodit sámiid fárrui ja sámi perspektiivvaid mielde buot riikkadási ja riikkaidgaskasaš dálkkádatbargguide
- ráhkadit buori energijapolitihka man mielde sámit sáhttet buktit oaviliid fossila energija riggodagaid geavaheami ektui ja maiddáid divaštallagoahtit iežamet energijageavaheami

Norgga Sámiid Riikkasearvi ávžžuha Sámedikki:

- vuoruhit dutkama ja oahpahusa dálkkádatnuppástemiid váikkuhusain
- lohtet áššekárttaide globála liegganeami ja dálkkádatgažaldagaid
- fuolahit sierra CO2 rehketoalu Sámedikki doaimmaide
- ávžžuhit Sámi Parlamentáralaš Ráđi ráhkadit oppalaš sámi biraspolitihka
- ovttas nuppiid eamiálbmogiiguin mitalit riikkaidgaskasaš servodagaide movt dálkkádatnuppásteami billistit min luonddu- ja kulturvuoddu
- fuolahit 420 Kw el-fápmolinjjá váikkuhusguorahallama Báhcavuonas Hámmárfeasttas gitta Várjjagii, vejolaš báikkiid gosa dan bidjat ja vejolaš mearrakábel
- ráhkadahtit bajit dási bieggamilliplána
- caggagoahtit atomfápmorusttegiid šaddamis, sihke uran ja thorium atomfápmorusttegiid

Norgga Sámiid Riikkasearvi ávžžuha Norgga eiseválddiid:

- čađahit dálkkádatpolitihka mas leat čielga ulbmilat ja doaibmajijut vai globála CO2 luoitimat unnošedje 50 % ovdal 2030
- hilljáneappot bohkagoahtit oljjo ja gássa
- unnidit Co2 Norggas, iige dušše olgoriikkas oastit kvohtaid
- riikkaidgaskasaččat váikkuhit nuppiid stáhtaide, rikkis stáhtaide, vai dađis njuolggášii ekologalaš balánsa luonddus. Globála liegganeami ferte váldit duođas ja geatnegahttojuvvot unnidit CO2 oktan eará klimagássaiguin.
- ain bures gulahallat Ruošša eiseválddiiguin vai čorgešedje atom-bázahusaid Guoládagas Ruoššas
- caggat atomfápmorusttegiid šaddamis, sihke uran ja thorium

Gierdannávccalaš sámi servodagat

Sámit leat álo áiggiid sorján luonddus ja dovdet iežaset guovlluid ja iežaset resurssaid, ja dan láhkái birgejit sámit go dovdet ja máhttet. Luondu lea hui lahka ja geavahuvvo ja lea hui dehálaš sámi identitehtii, eallimii ja kultuvrii. WWF raporttaid mielde lea Norgga ráfálaš luondu unnon 79%, ja dat váikkuha sámi servodagaide norggabealde. Sámis lea ollu sáhka resursageavaheamis ja jámma dáhpáhuvvet sisabáhkemat sihke ruođa-, suoma- ja norggabealde. Olles Girona gávpot han sirdojuvvo ruvkedoaimmaid geažil..

3. Norgga Sámiid Riikkasearvvi riikkačoahkkin áigu vuoruhit dáid doaimmaid :

Norgga Sámiid Riikkasearvi áigu vuoruhit dáid doaimmaid vai sámi servodat livččii gierdannávccalaš:

- báikkálaš dásis oažžut olbmuid searvat luonddugáhtten- ja birasbargui vai bissovaččat rievdadivčče servodagaid
- nannet ássama giliássiid vuoigatvuođaid nannema bokte vai besset árbevirolaš vuogi mielde geavahit resurssaid
- luonddugáhttenbargguin fertejit sámi vuoigatvuođat váldojuvvot vuhtii danne go mii leat áiggiid čađa geavahan luonddu buori vuogi miel mii lea seailuhan biologalaš valljivuođa ja luonddu gierdannávcca
- álggahit divaštallama das makkár árvvut sámi servodagas galget leat go sámi luonddugáhttenguovllut ásahuvvet
- luonddugeavaheamis čuovvut ekologalaš prinsihpaid, báikkálaš árbevieruid ja dábiid
- nissoniid ja dievduid luonddugeavaheami vuhtii váldit seammá bures sihke rámmašiehtadusain ja árbedieđuid gaskkusteamis

Norgga Sámiid Riikkasearvi ávžžuha Sámedikki:

- fuolahit sámi vuoigatvuođaid ja sámi luondduresurssaid go industriija ásaha doaimmaid sámi guovlluin
- fuolahit ahte eamiálbmogiid vuoigatvuohta caggat ja miehtanvejolašvuohta doaimmahuvvo duohta dilis
- álggahahttit dutkama ja máhtu gaskkusteami das movt sámit árbevirolaččat leat geavahan luonddu
- Sámediggi ferte leat fárus hábmemin ođđa Luondduvalljivuođalága
- oččodit sámi servodagaide jierpmálaš mohtorfievrogeavaheami ja energijageavaheami
- ságastallat das movt árbevirolaš geavaheapmi ja ođđa geavaheapmi ovttas sáhttet doaibmat ekologalaš gierdannávccalaš vuogi mielde
- ehtalaš ja biraslaš eamiálbmotstandárddaid gáibidit ođđa industriijain ja oljo- ja gássabuvttadeddjiin
- areálasabáhkkemiin ferte árvvoštallat leat go dat gierdannávccalaččat

Norgga Sámiid Riikkasearvi ávžžuha Norgga eiseválddiid:

- dáhkidit ahte eai áiggo luonddu gáhttet dan láhkái ahte hehttejit sámiid viežžamis birgenlági ja geavaheames luonddu. Dákkár geavaheami ja sámi vuoigatvuođaid galggašii baicce nannet.
- fuolahit ahte sámiin lea kapasitehta bargat dáiguin gažaldagaiguin sihke Sámedikkis ja Sámerádis
- ráhkadit energijageavaheami strategijaid vai ii geavat badjelmeare energija
- fossiila energija sadjai oččodit ođasmahtti energija main ovddida ođđa teknologijain ja hálbbes hattiin
- fuolahit CO2-hálddašeami jos dan luoitá áibmui gássa- ja koallafápmorusttegiin
- riikkaidgaskasaččat oččodit Lokal Agenda 21 sullasaš prográmma mas 170 riikka geatnegahttojuvvojedje ovddidit gierdannávccalašvuođa miehtá máilmmi 21. jahkečuođis. Ulbmil livččii oažžut LA21 sullasaš kapihttala Rio-julggaštussii dálkkádatšiehtadallamiin Danmákkus 2009 vai báikkálaš dimenšuvdna bohtá fárrui dálkkádatgažaldagaide.